

Marek Zalewski
*Erika Cintulová * Győrfi Lajos*

Za wolność i sprawiedliwość – powstanie kuruców Emeryka Thökölyego

**A szabadságért és az igazságosságért
– Thököly Imre kurucainak felkelése**

Początkowo z niedowierzaniem odniosłem się do wiadomości, którą przekazał mi mój przyjaciel Marek Zalewski, że w październiku 2021 roku ma stanąć przed zamkiem w Kieżmarku (węg. Késmárk, słow. Kežmarok) pomnik konny Imre (pol. Emeryka) Thökölyego. Jednak informacja pochodziła z pierwszej ręki, od zaprzyjaźnionego z nim wybitnego rzeźbiarza węgierskiego Lajosa Győrfiego, który otrzymał rządowe zlecenie na wykonanie tej pracy.

Imre Thököly – przywódca powstania antyhabsburskiego na Węgrzech, książę Górnych Węgier i Siedmiogrodu, „król Słowaków”, ale też ojczym wodza kolejnego powstania, Franciszka II Rakoczego. Urodził się w zamku w Kieżmarku w 1657 roku, umarł na wygnaniu na terenie Imperium Osmańskiego w Izmicie w 1705 roku. Zgodnie z jego wolą w 1906 roku prochy sprowadzono do rodzinnego miasta, gdzie odbył się ponowny pogrzeb. Wówczas mój ojciec miał sześć lat, ale pamiętał i po latach wspominał to historyczne wydarzenie:

... żywo stoi w mojej pamięci sprowadzenie do ojczyzny prochów Imre Thökölyego w 1906 roku. To była państwowa uroczystość. Przybyło na nią pociągiem wielu ludzi. Jedną z przybyłych grup mężczyzn ubranych w odświętne stroje narodowe (licząc około 30-40 osób) witał nasz wuj Ferenc Buttykay. Przedstawiał ich, stojąc w drzwiach salonu i wykrzykując nazwiska wchodzących. Wśród nich padło wiele nazwisk historycznych. Miało to miejsce w mieszkaniu w kamienicy Kleina, stojącej przy ulicy L. Kossutha, na parterze. Mielśmy tam do dyspozycji 5 pokoi, w których moja rodzina podejmowała gości wielką ilością pasztecików i napojów.

Dlaczego wiadomość o pomniku Imre Thökölyego tak mnie ucieszyła? Przede wszystkim dlatego, że zgoda władz Słowacji na pomnik świadczy o uznaniu nierozzerwalnego związku ich historii z historią Węgier. To dobrze, bo przypominam sobie, że w 1972 roku władze czechosłowackie nie pozwoliły, aby na pogrzebie mojej babci Márii Engelmayer, osoby zasłużonej dla Kieżmarku, przemawiano po węgiersku.

Ojczyzna, mała ojczyzna: Vaterland, Heimat. U mnie w domu używano dziewiętnastowiecznego określenia, na pół łacińskiego, na pół węgierskiego: „Patria” lub „szűkebb Pátria”, bliższa ojczyzna. Jestem Węgrem urodzonym w Segedynie na Wielkiej Nizinie Węgierskiej, dorastałem w Budapeszcie, a od sześćdziesięciu lat mieszkam w Polsce. Tu jest mój dom, tu jest moja żona, tu są nasze dzieci i wnuki. Tu też po upadku komunizmu jako ambasador reprezentowałem wolne Węgry.

Eleinte hitetlenkedve fogadtam a hírt Marek Zalewski barátomtól, hogy 2021 októberében felállítják Késmárkon, a vár előtt, Thököly Imre lovasszobrát. De a hír első kézből származott, magától a művésztől, Győrfi Lajos kitűnő magyar szobrásztól, aki erre a munkára kapott megbízást a magyar kormánytól.

Thököly Imre a Habsburg-ellenes felkelés vezére, a Felső-Magyarország és Erdély fejedelme, a „tót király”, és a következő Habsburg-ellenes felkelés vezetőjének, II. Rákóczi Ferencnek a mostohaapja. Késmárk várában született 1657-ben, száműzetésben halt meg az Oszmán Birodalom területén lévő Izmitben 1705-ben. Végakarata szerint 1906-ban a szülővárosába, Késmárkra szállították hamvait, ahol újratemették. Abban az időben apám 6 éves volt, de emlékezett erre a történelmi eseményre és évekkel később így említette:

... emlékeimben él Thököly Imre hamvainak hazaszállítása 1906-ban. Állami ünnep volt, amelyre sok ember érkezett vonattal. Az egyik nemzeti, ünnepi öltözetet viselő férficsoportot (kb. 30-40 fő) nagybátyánk, Buttykay Ferenc fogadta. A szalonajtóban állva, hangosan hirdette a belépők neveit. Sok történelmi név hangzott el ekkor. Az esemény a Kossuth utcai Klein-házban történt, a földszinten, ahol egy 5 szobás lakás állt a rendelkezésünkre, amelyben a családom temérdek pástétommal és itókával fogadta a vendégeket.

Miért örültem annyira a Thököly Imre emlékmű hírének? Elsősorban azért, mert a szlovák hatóságok engedélye a szoborállításra azt bizonyítja, hogy elismerik a szétválaszthatatlan kapcsolatot az ő történelmük és Magyarország történelme között. Ez jó, mert én még emlékszem arra, amikor 1972-ben a nagymamám, Engelmayer Mária temetésén, akinek komoly érdemei voltak Késmárk történetében, a csehszlovák hatóság nem engedte, hogy magyarul szóljon a gyászbeszéd.

Haza, szűkebb haza: Vaterland, Heimat. Az én otthonomban még a XIX. századi fogalmat használták, félig latinul, félig magyarul: „Pátria” vagy „szűkebb Pátria”, a közelebbi hazáét. Szegeden, Alföldön született magyar vagyok, Budapesten serdültem fel és 60 éve élek Lengyelországban. Itt van az otthonom, a feleségem, a gyerekeink és unokáink is itt élnek. Itt, a kommunizmus bukása után, mint nagykövet képviseltem a szabad Magyarországot.

Két hazám van, két Pátriám, de a közelebbi, szűkebb hazám – szűkebb Pátriám Varsó és Budapest között félúton fekszik. Számomra ezt a földet úgy hívják, hogy Szepesség és mióta Lengyelországban élek, Spisznek is. A szüleimnek csak

Mam dwie ojczyzny, dwie Patrie. Jednak moja bliższa, mała ojczyzna - szűkebb Pátria - leży w połowie drogi między Warszawą a Budapesztem. Dla mnie ziemia ta nazywa się Szepesség, a odkąd żyję w Polsce, również Spisz. Dla moich rodziców był tylko Szepesség i Zips, a dla mojej kuzynki, żyjącej w Słowacji: Spiš. Jestem potomkiem rodziny saskiej, która osiedliła się na Spiszu w XV-XVI wieku. W tej małej ojczyźnie najbliższy mojemu sercu jest Kieżmark. W tym mieście ważnym urzędnikiem był mój dziadek, urodził się ojciec, żyła i umarła moja babcia Ómami, bardzo bliska i ważna dla mnie osoba. Dziadek i babcia są pochowani na cmentarzu w Kieżmarku. W tradycji rodzinnej Engelmayerowie, a od strony babci Raiszowie, zawsze uważali się za Węgrów, byli węgierskimi patriotami, choć nigdy nie wyrzekli się swojego pochodzenia i jednocześnie uważali się za Zipserów czyli saskich Spiszaków.

Z wypiekami na twarzy czytałem po raz pierwszy powieść pisarza Móra Jókaiego (takiego węgierskiego Sienkiewicza) „Biała dama z Lewoczy”, w której autor wspominał moją rodzinę:

W niej same niemieckie nazwiska z herbami nadanymi przez królów węgierskich: Zecher, Perner, de Schacher, Fabricius, Alenda, Engelmayer [...] właśnie oni i prastare rody mieszczańskie zajmują wybitne miejsce w dziejach Węgier, a w szczególności w powstaniach narodowych.

Autor opisał też dziejącą się w czasie powstania Rakoczego scenę powrotu z Polski burmistrza Kieżmarku Fabriciusa z moim przodkiem, którzy przemycali powstańcom broń, pieniądze i pocztę. *Wszyscy wiedzieli, że burmistrz i Engelmayer są na Spiszu najbardziej umiłowanymi ludźmi Ferenca Rakoczego.*

Kieżmark odgrywał ważną rolę w historii Królestwa Węgier i Rzeczypospolitej. Najstarsza wzmianka o nim pochodzi z 1190 roku. Po najeździe Tatarów w 1264 roku węgierski król Béla IV nadał mu prawa miejskie. Od tego czasu trwała rywalizacja o handel polsko-węgierski między Kieżmarkiem, a drugim ważnym spiskim miastem Lewoczą. W 1423 roku węgierski król Zygmunt Luksemburski i Władysław Jagiełło podpisali tu umowę o wiecznym pokoju i braterstwie.

Po klęsce pod Mohaczem w 1526 roku panem kieżmarskiego zamku został Hieronim Łaski. W rękach polskich zamek pozostawał do 1589 roku. W czasie walk o tron Kieżmark opowiedział się po stronie „króla narodowego”. Potem miasto wiernie stało po stronie „kuruców”, czyli powstańców Thökölygo i Franciszka II Rakoczego, aż do 1709 roku, kiedy zostało zdobyte przez wojsko „labanców”, dowodzone przez austriackiego generała Heistera. Wówczas straco-

Szepesség volt vagy Zips, de az unokatestvéremnek, aki Szlovákiában él: Spiš. Szász család leszármazottja vagyok, amely a XV-XVI. században a Szepességben telepedett le. Ebben a szűkebb hazában a szívemhez legközelebbi hely Késmárk. A városban a nagypapám fontos hivatali személy volt, itt született az apám, itt élt és halt meg a nagymami – Ómami, a számomra nagyon fontos és közeli ember. A nagypapa és a nagymama sírja a késmárki temetőben van. A családi hagyomány szerint az Engelmayerek, illetve a nagymama részéről a Raiszok, magyaroknak tartották magukat, magyar hazafiak voltak, bár sohasem tagadták származásukat és Zipser, azaz szász szepesi mivoltukat is vallották.

Első alkalommal nagy izgalommal olvastam Jókai Mór (a magyar Sienkiewicz) „A lőcsei fehér asszony” című regényét, amelyben az író megemlítette a családomat:

Ebben csupa német név a magyar királyok által megadott címerekkel: Zecher, Perner, de Schacher, Fabricius, Alenda, Engelmayer[...] éppen ők és őspolgári családok fontos helyet foglalnak Magyarország történeteiben, és főleg a nemzeti felkelésekben.

A regényben Jókai leírt még egy a Rákóczi-felkelés idejében játszódott epizódot, amelyben Késmárk polgármestere, Fabricius jön vissza az őssömmel együtt Lengyelországból. A felkelőknek hoztak fegyvert, pénzt és postát. *Mindenki tudta, hogy a polgármester és Engelmayer Rákóczi Ferenc legkedvesebb emberei a Szepességben.*

Késmárk fontos szerepet játszott a Magyar Királyság és a Nemesi Köztársaság történelmében. A legrégebbi említés a településről 1190-ből származik. A tatárjárás után 1264-ben IV. Béla magyar király megadta Késmárknak a városi rangot. Azóta Késmárk és a másik fontos szepesi város, Lőcse között versengés zajlott a lengyel-magyar piacért. 1423-ban Luxemburgi Zsigmond magyar király és Jagelló Ulászló örökbéke és barátsági szerződést írtak alá.

A mohácsi veszedelem után, 1526-ban a késmárki vár ura Hieronim Łaski lett. A vár 1589-ig maradt lengyel kézben. A királyi trónért való harcban Késmárk a „nemzeti király” oldalán állt. Később a város hűségesen a kurucok, tehát Thököly és Rákóczi Ferenc felkelői mellett kötelezte el magát, egészen 1709-ig, amikor a várost az osztrák Heister ezredes által vezetett labancok be nem vették. Ekkor a három legjelentősebb polgárt halálra ítélték, akiknek neveit: Kray, Lányi és Topercer a temetői kápolna falára vésték fel. Sors úgy hozta, hogy Ágnes nővérem férje Lányi vértanú leszármazottja volt.

no trzech najważniejszych mieszczan, których nazwiska Kray, Lányi i Topercer wyryto na ścianie cmentarnej kaplicy. Los tak chciał, że mąż mojej starszej siostry Ágnes był potomkiem męczennika Lányiego.

Po upadku Powstania Listopadowego w 1831 roku Kieżmark gościł polskich uchodźców, a w roku 1846 dał schronienie setkom polskich rodzin po rabacji galicyjskiej. Miasto było ważnym centrum kulturalnym, a Akademia Kieżmarska słynęła w całej Europie. Mój ojciec zdał w niej maturę. Założona w 1600 roku biblioteka do dziś jest jedną z najbogatszych na terenie Słowacji.

Miasto było również bazą wypadową dla odkrywców Tatr. Pierwszą polską turystką znaną z przekazów była Beata Łaska, żona „pana Kieżmarku” Olbrachta Łaskiego. W kronice miasta pod rokiem 1565 jest zapis: *podczas Zielonych Świąt odbyła podróż w góry w licznym gronie panów*. Na początku XVII wieku, kiedy w Alpach zdobyto zaledwie 12 ważniejszych szczytów, w Tatrach odbywały się już wyprawy wysokogórskie. Rektor słynnej Akademii Kieżmarskiej Ádám Kunisch w latach 90. XVI wieku regularnie prowadził swoich uczniów w Tatry. Pierwszy znany węgierski wspinacz to Dávid Frölich, geograf i matematyk pochodzący z Kieżmarku. W swojej książce, wydanej w 1639 roku wspominał, że w 1615 roku jako uczeń Akademii Kieżmarskiej, z dwoma kolegami zdobył *najwyższy szczyt tatrzański*. Prawdopodobnie był to Késmárki-csúcs (słow. Kežmarský štít, pol. Kieżmarski Szczyt). W 1873 roku w Kieżmarku powstało Węgierskie Towarzystwo Karpackie (węg. Magyarországi Kárpát Egyesület).

Jednak Kieżmark najbardziej rozślawiła anonimowa, wspinała pieśń, tak zwana „Pieśń tułacza”, która powstała zapewne w końcu lub po upadku powstania Franciszka II Rakoczego w 1711 roku:

*Wódz Miklós Bercsényi
Łka w cichej rozpacz.
Padli nieszczęsnym snem już wszyscy wojacy.
Nad Kieżmarkiem dmie wiatr wrogi.
Słodka ojczyzno, zostań z Bogiem.*

(Tłum. Anna Górecka)

Po węgiersku pieśń jest śpiewana do dzisiaj, przypuszczam, że po słowacku również. Miklós Bercsényi był przyjacielem Franciszka II Rakoczego i wraz z nim kierował powstaniem antyhabsburskim. Po upadku powstania obaj ucho-

Az 1831-es novemberi felkelés leverése után Késmárk számos lengyel menekültet fogadott be és adott menedéket az 1846-as galíciai parasztfelkelés idejében több száz lengyel családnak. A város jelentős kulturális központnak számított, a Késmárki Líceum egész Európában híres volt. Az én apám itt érettségizett. Az 1600-ban alapított könyvtár a mai napig az egyik leggazdagabb Szlovákiában.

Késmárk a Tátra felfedezőinek fontos kiindulópontja is volt. Az első híres lengyel turista, Beata Łaska volt, a mondákból ismert Késmárk urának, Olbracht Łaskinak a felesége. A város 1565. évi krónikájában e bejegyzés található: ...*Pünkösöd idején hegyekbe utazott számos férfi társaságában*.

A XVII. sz. elején, amíg az Alpokban csak a 12 legfontosabb csúcsot sikerült megmászni, a Tátrában magashegyi túrákat szerveztek. Kunisch Ádám, a híres Késmárki Líceum rektora, az 1590-es években rendszeresen vezette diákjait a Magas-Tátrába. Az első híres magyar hegymászó Frölich Dávid volt, a Késmárkról származó geográfus és matematikus. Az 1693. évben kiadott könyvében megemlíti, hogy 1615-ben, mint a Késmárki Líceum diákja, két társával együtt megmászta a Tátra legmagasabb csúcsát. Valószínűleg ez a Késmárki-csúcs lehetett (szlovák: Kežmarský štít, lengyel: Kieżmarski Szczyt). 1873-ban Késmárkon jött létre a Magyarországi Kárpát Egyesület.

De Késmárkot legjobban egy névtelen szerző nótája népszerűsítette, egy nagy-szerű dal, az ún. „Bujdosó nóta”, amely bizonyosan 1711-ben a Rákóczi-felkelés végén vagy utána keletkezett:

*Nagy Bercsényi Miklós
Sírdogál magába,
Elfogyott szegénynek minden katonája.
Suhog a szél Késmárk felett,
Édes hazám, Isten veled!*

Magyarul ma is éneklik, azt gondolom, talán szlovákul is. Bercsényi Miklós II. Rákóczi Ferenc barátja volt, vele együtt vezette a Habsburg-ellenes felkelést. Annak bukása után mindketten Lengyelországba menekültek, majd később az Oszmán Birodalomba. Bercsényi Miklós a Márvány-tenger melletti száműzetésben halt meg 1725-ben. László fia Franciaországba ment, ahol az első ottani huszárezredet hozta létre, amely Bercsényi nevét vette fel. Katonai

dzili do Polski, a potem do Imperium Osmańskiego. Miklós Bercsényi zmarł na wygnaniu nad Morzem Marmara w roku 1725. Jego syn László wyjechał do Francji, gdzie stworzył pierwszy oddział huzarów, nazwany imieniem Bercsényiego. Swoją karierę wojskową skończył jako marszałek Francji. Do dziś elitarny francuski pułk spadochroniarzy ma wypisane na sztandarze węgierskie nazwisko jego twórcy. Kilka lat temu podczas wojny domowej w Mali pułk obronił przed atakami muzułmańskich ekstremistów prastare miasto Timbuktu (obecnie Tombouctou). Niezwykłe było to, że pod afrykańskim niebem wieczorami rozbrzmiewał capstrzyk: *Nad Kieżmarkiem dmie wiatr wrogi.*

Świat jest mały, a Kieżmark pozostaje wielki.

Ákos Engelmayer

pályafutását mint Franciaország marsallja fejezte be. A mai napig az egyik elit ejtőernyős ezred zászlajára fel van írva a magyar alapító neve. Néhány évvel ezelőtt Maliban a polgárháború idején ez az ezred védte meg az ősrégi Timbuktu városát a szélsőséges muzulmán támadások ellen. Rendkívüli érzés, hogy az afrikai ég alatt, esténként felszállt a nóta: *Subog a szél Késmárk felett.*

Kicsi a világ, de a Késmárk nagy marad.

Engelmayer Ákos

Klęska w bitwie pod Mohaczem w 1526 roku spowodowała rozpad Królestwa Węgier. Jego środkowa część dostała się pod bezpośrednie panowanie Imperium Osmańskiego, a tereny wschodnie, Księstwo Siedmiogrodu, stało się lennem sułtana. Natomiast ziemie zachodnie i północne (określane jako Węgry królewskie) stały się łupem Monarchii Habsburgów.

Na ziemiach opianowanych przez Osmanów twarde rządy w utworzonych tam prowincjach (wilajetach) sprawowali wyznaczani przez Istambul paszowie. Natomiast Siedmiogród, za cenę płacenia wysokiego haraczu, miał autonomię w polityce wewnętrznej i wyborze władcy, którego zatwierdzał sułtan.

Włączonym do Austrii Węgrom królewskim Habsburgowie narzucili autorytarne rządy, które nie liczyły się z dotychczas panującymi prawami. Nadmierne obciążenia ekonomiczne i prześladowanie religijne protestantów spotykały się ze sprzeciwem nie tylko chłopów i szlachty, ale też najczęściej lojalnej wobec władz arystokracji.

Podbój Królestwa Węgier był dla Imperium Osmańskiego jedynie etapem w dalszej ekspansji. Kolejnym celem stała się rządzona przez Habsburgów Austria i związane z nią państwa. Dzięki ogromnemu zaangażowaniu w obronę Węgrów, Chorwatów i Serbów, Monarchia Habsburgów skutecznie broniła się przed agresją muzułmańską. Podobnie było podczas kampanii w latach 1663-1664, kiedy dowodzone przez bana (namiestnika) Chorwacji Mikołaja Zrinskiego wojska cesarskie pokonały dwukrotnie większą armię osmańską. Niestety zwycięstwo zostało zmarnowane, bo cesarz Leopold I Habsburg, mając na uwadze wojnę z Francją, podpisał w Vasvár niekorzystny traktat pokojowy. Wywołało to falę oburzenia i było powodem zawiązania spisku w celu obalenia Habsburgów. Na jego czele stanął palatyn Węgier królewskich Franciszek Wesselényi, a zaangażowało się w niego wielu przedstawicieli znaczących rodów magnackich.

Az 1526-os vesztes mohácsi csata következtében a Magyar Királyság több részre szakadt. A középső országrész az Oszmán Birodalom közvetlen fennhatósága alá került, a keleti terület, Erdély a szultán hűbérese lett. A nyugati és északi (Magyar Királyságnak nevezett) országrész a Habsburg Birodalom prédájává vált.

Az oszmánok uralma alá került földeken, az ott létrehozott provinciákban (vilajetek) Konstantinápoly által kijelölt pasák kormányoztak. Erdély viszont magas hűbér árért megtarthatta belpolitikai autonómiáját, illetve a fejedelmét maga választhatta, a szultán jóváhagyásával.

A Habsburg Birodalomhoz csatolt Magyar Királyságot a Habsburgok ellentmondást nem tűrő kormányzás alá kényszerítették, amely figyelmen kívül hagyta az eddig érvényben lévő jogokat. A rendkívül nehéz gazdasági terhek és a protestáns vallás üldözése nem csak a parasztság és a nemesség, de általában a hatalom iránt lojális arisztokrácia ellenállásába is ütközött.

Az Oszmán Birodalom számára a Magyar Királyság elfoglalása csak a további terjeszkedés egy szakaszának számított. A célt a Habsburgok által kormányzott Ausztria és a hozzá tartozó országok jelentették. A magyarok, horvátok és szerbek erős részvételének köszönhetően a császárság sikeresen ellenállt a muzulmán támadásnak. Így történt az 1663-1664-es hadjáratban is, amikor Zrínyi Miklós horvát bán (helytartó) által vezetett császári haderő legyőzte a nála kétszer nagyobb oszmán sereget. Sajnos ez a győzelem veszendőbe ment, mert a I. Lipót a Franciaországgal fennálló hadi állapotot figyelembe véve, aláírta Vasváron a számára igen előnytelen békeszerződést. A béke erős ellenállási hullámmot keltett az országban és kiváltó oka volt a Habsburgok elleni összeesküvésnek. A felkelés vezetője Wesselényi Ferenc nádor lett, a szervezésében számos mágán család képviselője vett részt.

W 1579 roku Kieżmark kupiła rodzina Thököly i przebudowała gotycki zamek we wspaniałą renesansową rezydencję. Przez cztery pokolenia była ona siedzibą rodu. Po klęsce powstania Emeryka Thökölyego w 1686 roku wszystkie rodzinne dobra i zamek zostały skonfiskowane przez cesarza, który kazał wywieźć z niego całe wyposażenie. W 1702 roku zamek został odkupiony przez władze miasta, które wynajęły go na spichlerz i warsztaty. W latach 30. XX wieku stał się siedzibą muzeum.

1579-ben Késmárk a Thököly-család birtokába került. Az ott lévő gótikus várat lenyűgöző reneszánsz rezidenciává alakították át. Négy nemzedéken keresztül volt a család székhelye. 1686-ban a Thököly-fekelés bukása után, a császár elkobozta a család összes vagyonát, köztük a várat is, annak teljes berendezésével együtt. 1702-ben a várat megvásárolta a város vezetősége, amely azt gabonatárolóvá alakította át, ill. műhelyeknek adta bérbe. Az 1930-as években lett a múzeum székhelye.

Przygotowania do powstania antyhabsburskiego wyszły na jaw. Przywódców skazano na śmierć, a ponad dwustu spiskowców przykładowo ukarano, konfiskując ich majątki. Jedną z ofiar był również Stefan Thököly – zarządca największego majątku rodzinnego (określanego jako komposesorat orawski) na Górnych Węgrzech (tereny obecnej Słowacji). Obejmował on niemal całą, bogatą w złoża rud metali, Orawę, ale też ziemie w Siedmiogrodzie. Wprawdzie Stefan Thököly wyparł się udziału w spisku i ślubował wierność cesarzowi, a mimo to został pozbawiony swoich dóbr. Postanowił więc bronić się w Zamku Orawskim. W listopadzie 1670 roku, na wieści o zbliżających się wojskach cesarskich, kazał synowi Emerykowi opuścić warownię. Obrona nie trwała długo, bo śmierć Stefana Thökölyego spowodowała poddanie się załogi.

Młody Emeryk Thököly zbiegł najpierw do Polski, potem studiował w Kolegium luterańskim w Preszowie, ale wciąż myślał o pomszczeniu ojca. Udał się do Siedmiogrodu, aby tam szukać wsparcia dla antyhabsburskiego buntu, cały czas tłącąc się na terenie Górnych Węgier.

Bezwzględna polityka cesarza, której przejawem było wprowadzenie nowych podatków, wydalenie ze służby „niegodnych zaufania” kilku tysięcy węgierskich żołnierzy i represje wobec protestanckiego duchowieństwa dolały oliwy do ognia. Zdesperowane rzesze drobnej szlachy, chłopstwa i byłych żołnierzy szukały schronienia w Siedmiogrodzie i graniczących z nim pustkowiach – ziemiach nad górną Cisą.

Dzięki wsparciu wrogiego Habsburgom króla Francji Ludwika XIV i księcia Siedmiogrodu Michała Apafiego dwunastoletni Emeryk Thököly został przywódcą uchodźców, nazywających się kurucami. Mimo młodego wieku okazał się sprawnym organizatorem. Szybko przekształcił zbuntowane bandy w regularną armię, która w latach 1678-1680 zdołała opanować Koszyce i Preszów oraz kontrolować część Górnych Węgier.

Widząc zagrożenie, cesarz Leopold I Habsburg w 1681 roku zwołał do Sopronu sejm Węgier królewskich, który przywrócił wolność religijną protestantom i w kilku tzw. „miejscach artykularnych” pozwolił im na zbudowanie kościołów i szkół parafialnych.

Emeryk Thököly (1657 Kieżmark – 1705 Izmit)

Był synem Stefana Thökölyego i Márii Gyulaffy, przywódcą powstania antyhabsburskiego kuruców, który w latach 1678-1685 opanował północną część Węgier królewskich. Utworzył, podległe sułtanowi Księstwo Górnych Węgier, a w 1690 roku został również na krótko wybrany władcą Księstwa Siedmiogrodu. Po klęsce pod Wiedniem był dowódcą kawalerii Wysokiej Porty. Po kończącym wojnę pokoju w Karłowicach w 1699 roku osiadł w Izmitcie nad Morzem Marmara, gdzie zmarł.

źródło: Wikipedia / forrás: Wikipedia

Thököly Imre (Késmárk, 1657 – Izmit, 1705)

Thököly István és Gyulaffy Mária fia, a kuruc Habsburg-ellenes felkelés vezére, aki 1678- 1686 között megszerezte az uralmat a Magyar Királyság északi része fölött és létrehozta a szultánnak alávetett Felső-Magyarországi Fejedelemséget, 1690-ben rövid időre Erdély fejedelmének is megválasztották. A bécsi csata vereségét követően a Magas Porta lovasságának parancsnoka lett. A háborút lezáró karlócai békeszerződés után, 1699-ben a Márvány-tenger partján fekvő Izmitbe telepedett le, s élt haláláig.

Europa Środkowo-Wschodnia w 1683 roku.

Imperium Osmáńskie ■ oraz jego lenna: Księstwo Górnych Węgier ■, Księstwo Siedmiogrodu ■, Hospodarstwo Mołdawskie i Hospodarstwo Wołoskie ■.

Monarchia Habsburgów i włączone do niej ziemie Węgier królewskich ■ i Królestwa Chorwacji ■.

Közép-Kelet-Európa 1683-ban.

Oszmán Birodalom ■ és hűbéres államai: Felső-magyarországi Fejedelemség ■, Erdélyi Fejedelemség ■, Moldvai Fejedelemség, Havasalföld ■.

Habsburg Monarchia és hozzácsatolt államok: Magyar Királyság ■, Horváth Királyság ■.

Amikor Habsburg-ellenes felkelés szervezésére fény derült, vezetőit halálra ítélték, több mint 200 összeesküvőt részesítettek elrettentő büntetésben, vagyonelkobzásban. A megtorlás áldozatai között volt Thököly István is – a Felvidék legnagyobb családi birtokának társbirtokosa. Fennhatósága alá tartozott majdnem az egész fémércekben gazdag Árva-vidék, illetve erdélyi területek is. Bár Thököly István megtagadta az összeesküvésben való részvételt, hűséget esküdött a császárnak, mégis meg akarták fosztani javaitól. Ezért az Árva várában való védekezés mellett döntött. 1670 novemberében a császári csapatok közeledésének hírére, Imre fiát az erődítmény elhagyására utasította. A védekezés nem tartott sokáig, mivel Thököly István halála a vár feladását okozta.

A fiatal Thököly Imre először Lengyelországba menekült, később az eperjesi evangélikus kollégiumban tanult. Apja halálának megtorlása mindvégig meghatározta gondolatait. Erdélybe indult, hogy felkutassa a Felvidéken még mindig izzó Habsburg-ellenes felkelés ottani támogatóit.

A császár könyörtelen politikája, amely az új adók bevezetésében, több ezer „hűtlen” magyar katona hadi szolgálatból való eltávolításában, református lelkészek üldözésében nyilvánult meg, csak olaj volt a tűzre. A kétségbeesett kisnemes-ség, parasztság és egykori katonák sokasága Erdélyben és a vele határos lakatlan Felső-Tisza vidéken keresett menedéket.

A Habsburg-ellenes XIV. Lajos francia király és Erdély fejedelme Apafi Mihály támogatásának köszönhetően a tizenkilenc éves Thököly Imre a menekülő kurucok vezére lett. Fiatal kora ellenére ügyes szervezőnek bizonyult. A lázadó bujdosókat hamarosan szabályos hadsereggé alakította át, mely 1678-1680 között elfoglalta Kassát, illetve Eperjest és ekkorra a Felvidék egy jelentős részét irányította. A fenyegetettséget látva I. Lipót császár 1681-ben összehívta Sopronba a Magyar Királyság országgyűlését, amely visszaadta vallásszabadságot a protestánsoknak és néhány ún. „atrikuláris helyeken” engedélyezte számukra templomok és gyülekezeti iskolák építését.

W odpowiedzi Emeryk Thököly w lipcu 1682 roku porozumiał się z Wysocką Portą i został jej lennikiem, a jego wojska przy pomocy posiłków z Księstwa Siedmiogrodu opanowały Górne Węgry. Sułtan chciał mu nawet nadać (za wysoki haracz) tytuł króla Węgier. Przywódca powstania odmówił, ale odtąd tytułował się księciem Górnych Węgier, a stolicą jego państwa zostały Koszyce.

W tym samym roku Emeryk Thököly ożenił się z Iloną Zrinską, córką Piotra Zrinskiego, którego stracono w spisku Franciszka Wesselényiego. W posagu piękna wdowa po Franciszku I Rakoczym wniosła miłość do czternaście lat młodszego od siebie wodza kuruców, dwójkę dzieci z pierwszego małżeństwa, ale też ogromną fortunę rodową. W dużej mierze to dzięki niej powstanie i jego przywódca zyskali fundusze na realizację zamierzonych celów, organizując łupieżcze wyprawy kuruckiej jazdy na Morawy. Pod kontrolą księcia znalazły się tereny Górnych Węgier po rzece Wąg i dlatego w Austrii nazywano go obraźliwie „kuruckim królem”.

Ilona Zrinska
Zrínyi Ilona
(1643 - 1703)

Thököly Imre válaszul 1682 júliusában megegyezett a Török Portával, annak hűbérese lett, hadseregével és az Erdélyi Fejedelemség csapatainak támogatásával elfoglalta a Felvidéket. A szultán (magas adó ellenében) Magyarország királya címet kívánta neki adományozni, de ezt a felkelés vezetője visszautasította, ettől kezdve azonban a Felső-Magyarország fejedelmének nevezte magát, államának fővárosa Kassa lett.

Ugyanebben az évben megnősült. Zrínyi Ilonát, a Wesselényi-féle összeesküvéséért halálra ítélt Zrínyi Péter lányát vette feleségül, I. Rákóczi Ferenc özvegyét, aki a házasságba hozta a nála 14 évvel fiatalabb kurucvezér iránt érzett szerelmét, az előző házasságából származó két gyermekét és óriási családi vagyonát is. A kurucvezér nagymértékben neki köszönhette azokat az anyagi forrásokat, amelyekből céljait megvalósíthatta, mint például a kuruc lovasság Morvaország ellen irányuló támadó hadjárait. Felügyelete alá került a Felvidék a Vág folyóig, ezért Ausztriában gúnyosan „kuruc királynak” nevezték.

Emeryk Thököly
Thököly Imre
(1657 - 1705)

Powstanie kuruców Emeryka Thökölyego było na rękę Imperium Osmańskiemu. W 1683 roku ruszyła na Wiedeń olbrzymia armia, dowodzona przez wielkiego wezyra Kara Mustafę. Monarchia Habsburgów nie była w stanie przeciwstawić się muzułmańskiej potęgze. W obliczu śmiertelnego zagrożenia zdesperowany cesarz Leopold I Habsburg już w marcu 1683 roku błagał o pomoc słynnego wodza i pogromcę Osmanów, polskiego króla Jana III Sobieskiego. Zebranie armii wymagało czasu, ale król zgodził się na zwerbowanie dwutysięcznego korpusu posiłkowego. Dowodzący nim Hieronim Lubomirski w czerwcu ruszył w stronę stolicy Austrii. Pod Preszburgiem (obecnie Bratysława, Słowacja) połączył się z dowodzonymi przez Karola Lotaryńskiego wojskami cesarskimi. Przeciwno nim, i aby zablokować idącą z Polski odsiecz, wyruszyła silna armia muzułmańska, wspomagana przez kuruców Emeryka Thökölyego. 24 sierpnia 1683 roku doszło pod Bisambergiem koło Wiednia do zwycięskiej dla połączonych sił chrześcijańskich bitwy, w której znaczącą rolę odegrał korpus polski. Sukces podniósł morale wojsk cesarskich i obrońców stolicy Austrii.

W pierwszych dniach września 1683 roku pod Wiedeń dotarła ponad 20-tysięczna polska armia. Królowi Janowi III Sobieskiemu przekazane zostało naczelne dowództwo nad wojskami sprzymierzonymi. 12 września 1683 roku król wydał rozkaz do ataku na armię osmańską. Bitwa zakończyła się kompletną klęską muzułmanów i ucieczką wielkiego wezyra Kara Mustafy, którego obóz padł łupem Polaków. Wiedeń został oswobodzony, a wkraczającego do miasta króla polskiego z radością i wdzięcznością witali jego obrońcy. Entuzjazmu tego nie podzielał zazdrosny Leopold I Habsburg, którego spotkanie ze zwycięskim Janem III Sobieskim przebiegało raczej w chłodnej atmosferze.

Cesarz zdawał sobie sprawę, że chociaż zwycięstwo było ogromne, to nie zakończyło wojny. Namówił króla, aby armia polska wracała do kraju przez Górne Węgry i „przy okazji” oczyściła je z wojsk muzułmańskich i kuruckich Emeryka Thökölyego. Jan III Sobieski wyruszył na te tereny wiedząc o niszczeniu ich (głównie Orawy) przez korpus wojsk litewskich, który nie zdążył przed bitwą dotrzeć pod Wiedeń.

Thököly Imre kuruc felkelése az Oszmán Birodalomnak kedvezett. 1683-ban Bécs ellen indult Kara Musztafa vezérrel a hatalmas hadsereg. A Habsburg Monarchia egyedül nem lett volna képes ellenállni a muzulmán támadásnak. A halálos fenyegetettségben kétségbeesett I. Lipót már 1683 márciusában segítségért könyörgött a híres oszmánverő lengyel királynál, III. Sobieski Jánosnál. A hadsereg feleállítása időt vett igénybe, de a király beleegyezett, hogy egy 2000 fős segédhaderőt verbuvál. Hieronim Lubomirski vezérrel az élen júniusban a csapatok elindultak Ausztria fővárosa felé. Pozsony alatt egyesültek a Lotaringiai Károly által vezetett császár hadsereggel. Előbük indult a Thököly Imre kurucával támogatott erős muzulmán hadsereg, amelynek célja az út lezárása volt a Lengyelországból érkező ellenséges csapatok előtt. A csata 1683. augusztus 24-én a Bécs közeli Bisambergnél az egyesült keresztény sereg győzelmével fejeződött be amelyben jelentős szerep jutott a lengyel csapatoknak. A siker emelte a császári hadsereg és az osztrák főváros védőinek morálját.

1683 szeptemberének első napjaiban Bécshez ért a több mint 20 ezres lengyel hadsereg. III. Sobieski János király lett az egyesült hadsereg fővezére. 1683. szeptember 12-én a király parancsot adott az oszmán hadsereg elleni támadásra. A csata muzulmánok teljes vereségével és Kara Musztafa nagyvezír szökésével végződött, akinek táborát a lengyel katonák kifosztották. Bécs felszabadult, a városba érkező lengyel királyt hálás örömmel fogadta a védekező lakosság. A féltékeny I. Lipót a lelkesedést nem osztotta, találkozója III. Sobieski Jánossal inkább hűvös légkörben zajlott le.

A császár tudta, hogy bár a győzelem óriási volt, a háborúnak még nincs vége. Rábeszélte a lengyel királyt, hogy hadseregével a Felvidéken keresztül menjen haza és „útközben” tisztítsa meg a területet a muzulmánoktól és Thököly Imre katonáitól. Sobieski úgy indult útnak, hogy tudomása volt e területeket (főleg Árva-vidékét) pusztító litván hadicsapatok támadásairól, amelyeknek nem sikerült időben megérkezniük a bécsi csatára.

Król Jan III Sobieski pod Wiedniem. Obraz Jana Matejki znajduje się w zbiorach Muzeów Watykańskich.

III. Sobieski János Bécs alatt. Jan Mátějko festménye a Vatikáni Múzeum gyűjteményében.

Kiedy armie Wysokiej Porty otaczały Wiedeń, sprzymierzony z sułtanem Emeryk Thököly wraz z wojskami siedmiogrodzkimi zaatakował Győr, a po jego zdobyciu zabezpieczał tyły oblegających stolicę. Klęska muzułmanów oznaczała dla niego poważne problemy. Oskarżany przez wezyra o małe zaangażowanie, chciał zmienić front. Nawiązał kontakt z Janem III Sobieskim, prosząc go o pośrednictwo w negocjacjach z cesarzem. Kiedy ten odmówił rozmów z buntownikiem, księżę zaproponował królowi polskiemu objęcie tronu Węgier przez jego syna Jakuba. Zmienił zdanie, kiedy dowiedział się o grabieżach dokonywanych przez wojska litewskie na Orawie. Jan III Sobieski rozumiał trudną sytuację Węgier, cenił księcia jako dzielnego wodza i przychylnie odnosił się do jego propozycji, ale zniweczyły je destrukcyjne działania przeciwnych królowi hetmanów litewskich. Wypełniając zobowiązania wobec cesarza król po przejściu z wojskami na lewy brzeg Dunaju rozpoczął marsz w kierunku twierdzy Ostrzyhom. 7 października 1683 roku ich przednia część została zaskoczona pod Párkány (obecnie Štúrovo, Słowacja) przez 30-tysięczną armię muzułmańską.

Pierwsze starcie pod Párkánami było porażką i o mało nie skończyło się śmiercią samego króla. Na szczęście sytuacja została opanowana i dwa dni później, w tym samym miejscu, doszło do decydującej rozgrywki. Tym razem wojska polskie i cesarskie nie dały szans armii osmańskiej. Z pogromu ocalał tylko pasza Ostrzyhomia i około trzy tysiące muzułmanów, którym przed zniszczeniem mostu udało się przedostać na drugi brzeg Dunaju.

Zwycięstwo pod Párkánami otworzyło drogę do rządzonych przez Emeryka Thökölyego Górnych Węgier. Niszczenia dokonywane tam przez wojska litewskie sprawiły, że przywódca kuruców nie zamierzał się poddać, podobnie jak lojalne wobec niego miasta. Próby zdobycia Koszyc i Preszowa spełzły na niczym, a trudności z zaopatrzeniem sprawiły, że wojsko grabiło ich okolice. W odpowiedzi oddziały kuruców niszczyły podjazdy polskie, a prowadzona przez nie wojna podjazdowa i zbliżająca się zima zadecydowały o tym, że na początku grudnia 1683 roku podjęto decyzję o powrocie do kraju. Król Jan III Sobieski przez Lubowlę i Stary Sącz, gdzie czekała na niego żona, na Boże Narodzenie dotarł do Krakowa.

Amikor a Magas Porta hadserege körülvette Bécset, a szultánnal szövetséges Thököly Imre erdélyi katonákkal megtámadta Győrt, hátulról biztosítva az osztrák főváros ellen induló oszmánokat. A muzulmánok veresége komoly gondokat okozott számára. Mikor a nagyvezír a gyenge hadi aktivitása miatt hibáztatta, Thököly új szövetséges után próbált nézni. III. Sobieski Jánossal keresett kapcsolatot, hogy a lengyel király a császárral való béketárgyalásában közvetítsen. Miután a császár megtagadta a tárgyalást a lázadóval, a fejedelem felajánlotta a lengyel királynak a magyar trónt Jakub fia részére. Amint tudomást szerzett az Árva-vidéket pusztító litván katonák cselekedeteiről, megváltoztatta véleményét. Sobieski átértékelte Magyarország nehéz helyzetét, a fejedelmet is becsülte, mint derék hadvezért és jóindulattal nézte az ajánlatait, de a lengyel királlyal ellenséges litván csapatok tettei teljesen ellehetetlenítették szándékait. A császár felé való kötelezettségeit teljesítve, a lengyel király katonáival a Duna bal partjára érve az esztergomi erőd felé vette az irányt. 1683. október 7-én a lengyel hadsereget igen meglepte Párkánynál a 30 ezres muzulmán hadsereg.

Első párkányi ütközet eredménye vereség lett, a lengyel király is majdnem életét veszítette. Szerencsére sikerült úrrá lenni a helyzeten, 2 nappal később, ugyanezen a helyen döntő ütközet zajlott le, amelyben a lengyel és császári csapatok szétverték az oszmán hadsereget. Az öldöklésből csak Esztergom pasája menekült meg, illetve kb. háromezer muzulmán, akiknek sikerült még a híd lerombolása előtt átszökniük a Duna túloldalára.

A párkányi győzelem utat nyitott a Thököly Imre által kormányzott Felső-Magyarországra. A litván csapatok pusztításai felháborították a kurucvezért, aki nem akarta feladni magát, ahogy a vele lojális városok sem. Kassa és Eperjes bevételének próbái sikertelennek bizonyultak, a hadsereg ellátásának gondjai a vidék lengyel katonák általi fosztogatásához vezettek. A kuruc csapatok válaszul megtámadták a lengyelek osztagait, a partizánharc, illetve a közelgő tél meghozták a döntést az 1683 decemberében történő hazaindulásról. Sobieski Lublón és Ószandecen - ahol felesége várta - át indult el és karácsonyra ért Krakkóba.

Bíтва pod Parkanami.

A párkányi csata.

Zwycięstwo pod Wiedniem uświadomiło państwom europejskim, że jedynie współdziałając są w stanie pokonać Imperium Osmańskie. Dlatego też usilnie dążono do zawarcia trwałego sojuszu, umożliwiającego osiągnięcie tego celu, a w działaniach tych niezwykle aktywna była zwłaszcza dyplomacja papieska i habsburska. Ich efektem było utworzenie w 1684 roku Ligi Świętej, którą zawarły Państwo Kościelne, Monarchia Habsburgów, Rzeczpospolita Obojga Narodów i Republika Wenecka, a w 1686 roku dołączyła do niej Rosja. Ogromnym sukcesem Stolicy Apostolskiej było też doprowadzenie do podpisania rozejmu pomiędzy Francją i Austrią. Dawało to cesarzowi możliwość skupienia wszystkich sił w walce z Imperium Osmańskim.

Mimo wielokrotnych propozycji przystąpienia do Ligi Świętej kierowanych przez cesarza do księcia Siedmiogrodu Michała Apafiego, ten w obawie, przed Wysoką Portą grał na zwłokę. W efekcie stracił szansę znalezienia się w zwycięskiej koalicji.

Utworzenie Ligi Świętej pozwoliło na rozpoczęcie w 1684 roku skoordynowanych działań zaczepnych na trzech frontach. Wojska polskie zaatakowały sojusznika Imperium Osmańskiego, Chanat Krymski, a flota wenecka skierowana została na wody wybrzeża dalmatyńskiego i greckiego na Morzu Adriatyckim, aby zablokować okrętom muzułmańskim przerzucanie zaopatrzenia. Natomiast dowodzący armią cesarską Karol Lotaryński wyruszył do serca opanowanego przez sułtana dawnego Królestwa Węgier. Celem była dawna stolica Węgier Buda, a w drodze do niej zajęto ważną twierdzę i siedzibę prymasów Ostrzyhom oraz Wyszehrad i Vác. Jednak pomimo ponad trzymiesięcznego oblężenia nie udało się zdobyć Budy.

Książę Emeryk Thököly działał na zapleczu oblegającej miasto armii cesarskiej, starając się blokować jej szlaki zaopatrzeniowe. Jednak jego siły były zbyt słabe, aby skutecznie bronić swojego władztwa przed wojskami habsburskimi, którym udało się zająć większość warowni górnowęgierskich.

A bécsi zwycięstwo udowodniło Europie państwom, że tylko współpracując będą w stanie pokonać Imperium Osmańskie. Aby osiągnąć ten cel, konieczne było utworzenie trwałego sojuszu, który umożliwiłby osiągnięcie tego celu, a w działaniach tych niezwykle aktywna była zwłaszcza dyplomacja papieska i habsburska. Ich efektem było utworzenie w 1684 roku Ligi Świętej, którą zawarły Państwo Kościelne, Monarchia Habsburgów, Rzeczpospolita Obojga Narodów i Republika Wenecka, a w 1686 roku dołączyła do niej Rosja. Ogromnym sukcesem Stolicy Apostolskiej było też doprowadzenie do podpisania rozejmu pomiędzy Francją i Austrią. Dawało to cesarzowi możliwość skupienia wszystkich sił w walce z Imperium Osmańskim.

A Szent Liga została założona w 1684 roku, aby przeciwstawić się Imperium Osmańskiemu. Jej członkami były: Papież, Austria, Węgry, Rosja i Wenecja. Celem było odzyskanie terenów utraconych w wojnie z Turcją. Węgry, które były częścią Imperium Osmańskiego, zostały zajęte przez Austrię. Węgry, które były częścią Imperium Osmańskiego, zostały zajęte przez Austrię. Węgry, które były częścią Imperium Osmańskiego, zostały zajęte przez Austrię.

Thököly Imre, wódz węgierski, próbował opierać się na tyłach, ale jego siły były zbyt słabe, aby skutecznie bronić swojego władztwa przed wojskami habsburskimi, którym udało się zająć większość warowni górnowęgierskich.

W 1685 roku wojska Ligi Świętej raz jeszcze wkroczyły do podległego Emerykowi Thökölyemu Księstwa Górnych Węgier. Wypierały jego oddziały, a 11 sierpnia 1685 roku rozbiły armię kuruców pod Preszowem. Dzielny książę nie zamierzał kapitulować. Udał się do paszy Wielkiego Waradynu (obecnie Oradea, Rumunia) z prośbą o pomoc, ale ten oskarżył go o współpracę z cesarzem, aresztował i wysłał do Edirne pod sąd wielkiego wezyra. To spowodowało przejście około 17 tysięcy kuruców na stronę wojsk cesarskich.

Wiary nie starciła jego żona Ilona Zrinska, która wraz z dziećmi schroniła się w twierdzy Mukaczewo (obecnie Ukraina), którą broniła przez następne dwa lata. Emeryk Thököly zdołał oczyścić się z zarzutów i w 1686 roku z oddaną mu przez sułtana niewielką armią ruszył do Siedmiogrodu, aby kontynuować walkę. Niestety wyprawa skończyła się niepowodzeniem, podobnie jak ta z 1688 roku i spowodowała ponowne aresztowanie księcia. W tej sytuacji żona poddała twierdzę Mukaczewo i wraz z córką i synem (Franciszkiem II Rakoczym) stała się jeńcem cesarskim.

1685-ben a Szent Liga katonái még egyszer beléptek a Thököly Imrének alárendelt Felső-magyarországi Fejedelemség területére. Ki akarták szorítani Thököly csapatait, 1685. augusztus 11-én Eperjesnél sikerült is szétverniük a kuruc hadsereget. A kitartó fejedelem azonban nem szándékozott feladni magát. Nagyvárad pasájához fordult segítségért, de ő meggyanúsította a császárral való együttműködéssel, bebörtönözte és Edirnébe küldte, hogy Thököly sorsáról a nagyvezír bírósága döntsön. Mindez kb. 17 ezer kuruc a császári hadsereghez való átpártolását okozta.

Felesége, Zrínyi Ilona azonban nem vesztette el hitét, gyermekeivel együtt Munkács várában talált menedéket, itt védekezett a következő két évben. Thököly Imrének sikerült tisztázni magát a vádak alól és 1686-ban a szultántól kapott kisebb hadsereggel Erdélybe indult, hogy harcát folytassa. Sajnos a hadjárat kudarcral végződött az 1688-ashoz hasonlóan, Thököly Imrét ismét letartóztatták. Ebben a helyzetben a felesége kénytelen volt feladni Munkács várát, lányával és fiával (II. Rákóczi Ferencsel) együtt a császár foglya lett.

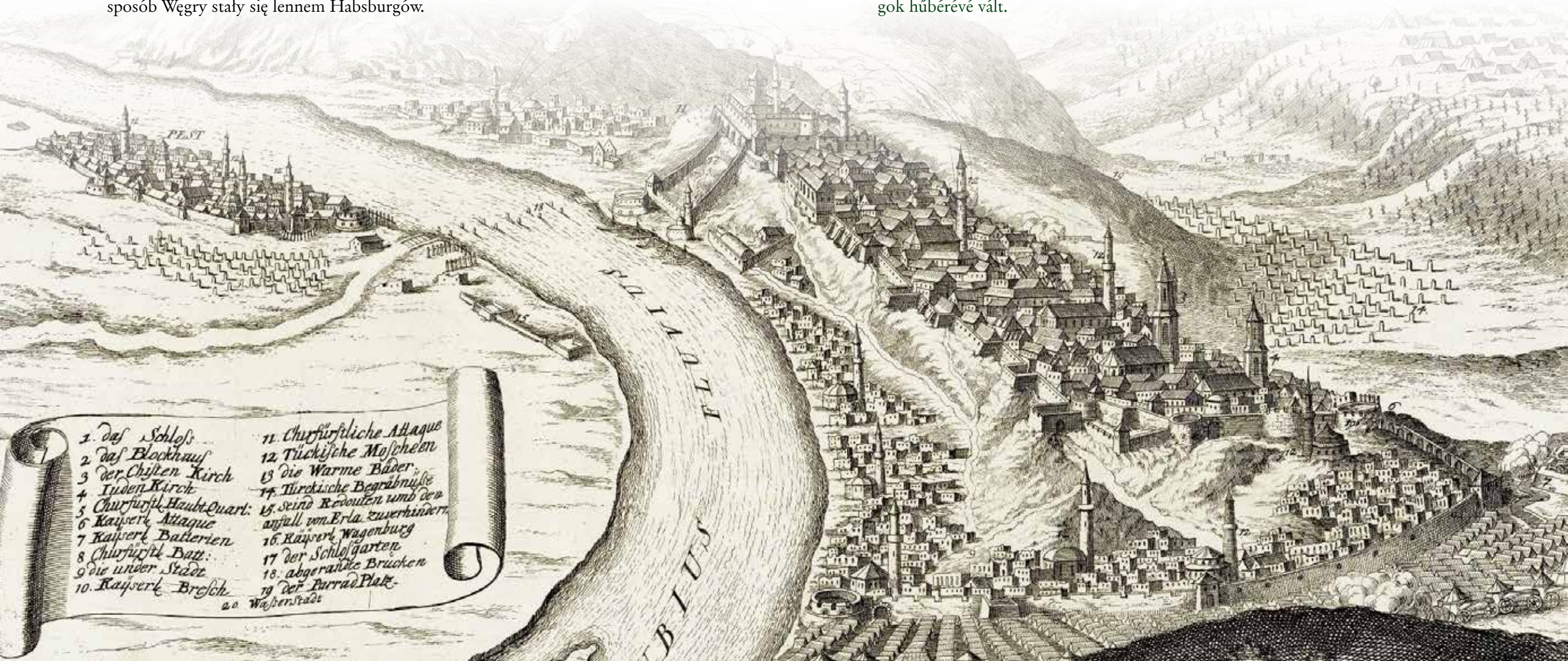

W 1686 roku cesarz Leopold I Habsburg ponownie podjął próbę opanowania Budy. Oblężenie trwało ponad dwa miesiące, ale 2 września 1686 roku miasto zostało zdobyte. Nie obyło się bez plądrowania i masakry ludności, głównie żydowskiej.

Kontynuacją wojny o tzw. ponowne zajęcie Węgier było skierowanie wojsk cesarskich i bawarskich na południe, które zakończyło się 12 sierpnia 1687 roku zniszczeniem pod Nagyharsány (nieдалеко Siklós) niemal 50-tysięcznej armii osmańskiej. Zwycięstwo (nazywane drugim Mohaczem) otworzyło drogę do najważniejszej na południu twierdzy dawnego Królestwa Węgier – Belgradu (obecnie Serbia). Jej zdobycie w 1687 roku odcięło od Imperium Osmańskiego podległe jeszcze sułtanowi północne prowincje. Pozwoliło to wojskom cesarskim na zajęcie Peczu, Segedynu, Egeru, Székesfehévaru oraz wielu mniejszych warowni i miast. Zwieńczeniem tych sukcesów było przyznanie 9 grudnia 1687 roku przez sejm Węgier królewskich korony Józefowi – dziesięcioletniemu synowi cesarza. W ten sposób Węgry stały się lennem Habsburgów.

1686-ban a I. Lipót ismét elindult Buda bevételére. Az ostrom több mint két hónapig tartott, végül 1686. szeptember 2-án sikerült elfoglalni a várost. A lakosság, főleg a zsidóság nem kerülhette el az öldöklést és fosztogatást.

A háború folytatásaként délre irányították a császári és a bajor csapatokat, Magyarország ún. visszahódítása 1687. augusztus 12-én ért véget a közel 50 ezer fős oszmán hadsereg megsemmisítésével Nagyharsányban (Siklós közelében). A győzelem (az ún. második Mohács) megnyitotta az utat az egykori Magyar Királyság déli részén található legfontosabb erőd – Nándorfehérvár felé. Bevétel 1687-ben elvágta az Oszmán Birodalomtól a szultánnak még alárendelt északi tartományokat. Mindez lehetővé tette, hogy a császári csapatok elfoglalják Pécsét, Szegedet, Egeret, Székesfehérvárt és számos kisebb felleget és várost. E sikerek megkoronázása az volt, hogy a magyar országgyűlés 1687. december 9-én a királyi koronát Józsefnek, a császár tízéves fiának ítélte oda. Így módon Magyarország a Habsburgok hűbérévé vált.

Poddawały się także miasta i zamki w Siedmiogrodzie, a jego książę Michał Apafi, dotychczas lennik sułtana, uznał, że czas na zmianę frontu. Nie zapobiegła temu w 1688 roku wyprawa Emeryka Thökölygo, który również został posądzony przez Wysoką Portę o knowania z cesarzem i aresztowany.

Sukcesy Ligi Świętej odniesione w wojnie z Imperium Osmańskim wzmocniły pozycję Monarchii Habsburgów w Europie, a to nie było na rękę rywalizującej z nią Francji. Ludwik XIV postanowił zerwać rozejm i zaatakował niemieckie miasta nad Renem. Zmusiło to Leopolda I Habsburga do przetrzucenia znad Dunaju znacznej części wojsk na zachód, co osłabiło front bałkański. Okazję wykorzystał sułtan, któremu w 1690 roku udało się odzyskać przede wszystkim twierdzę w Belgradzie, ale też część Bałkanów. Atak muzułmański spowodował masową ucieczkę z zajmowanych terenów ludności serbskiej, której cesarz zezwolił na osiedlenie się w pasie przygranicznym pod warunkiem służby wojskowej i bezpośredniej zależności od Wiednia, chociaż ziemie te należały do Węgier.

Az erdélyi városok és várak szintén feladták magukat, Apafi Mihály pedig, aki eddig a szultán hűbérese volt, elhatározta, hogy irányt változtat. Thököly Imre 1688-as hadjárata sem tudta ebben megakadályozni, ugyanis őt is meggyanúsította a Török Porta a császárral való összeesküvéssel.

A Szent Liga háborús sikerei az Oszmán Birodalommal szemben megerősítették a Habsburg Monarchia helyzetét Európában, ez azonban nem kedvezett a vele rivalizáló Franciaországnak. XIV. Lajos felbontotta a fegyverszünetet és a Rajna-menti német városokat kezdte támadni. I. Lipót kénytelen volt a hadserege nagy részét átküldeni Dunától nyugatra, ami a balkáni frontot gyengítette. A szultán megragadta az alkalmat és 1690-ben sikerült visszaszereznie a nándorfehérvári erődítményt és a balkáni területek egy részét.

A muzulmán támadás miatt a balkáni népek sokasága elmenekült az elfoglalt területekről, főleg a szerbek, akiknek a császár megengedte a határmenti övezetben való letelepedést, azzal a feltétellel, hogy neki teljesítsenek katonai szolgálatot és vállalják közvetlenül a Bécsnek való alárendeltségét, pedig a területek Magyarországhoz tartoztak.

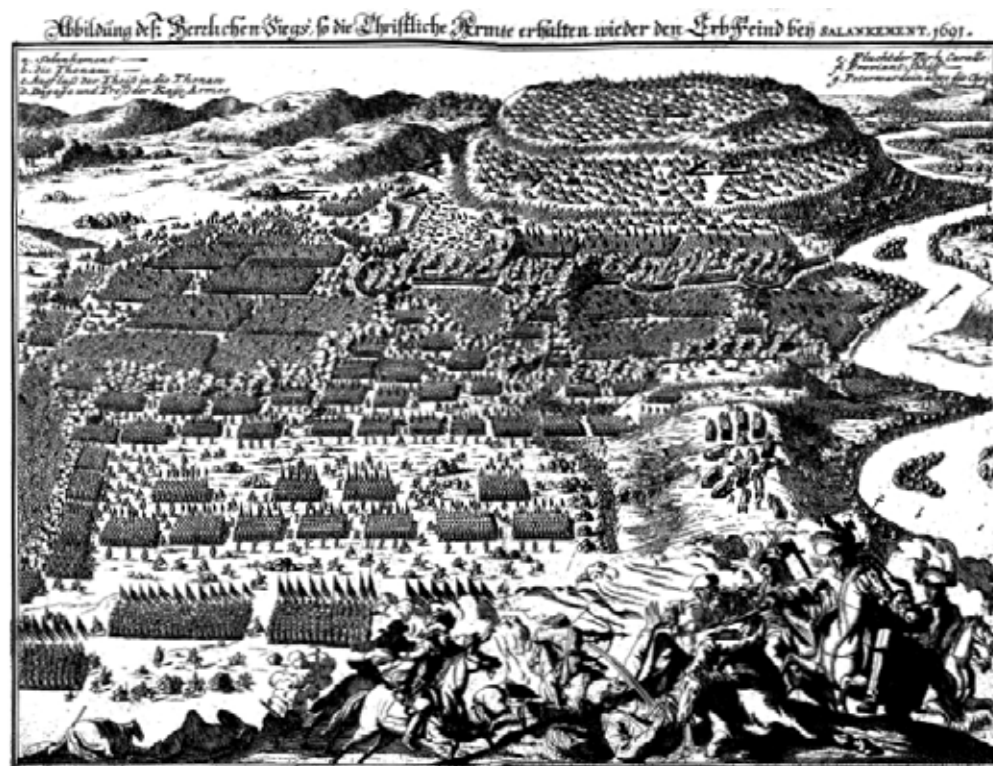

W działania militarne Wielkiej Porty w 1690 roku włączony został przywrócony do łask Emeryk Thököly, który z 15 tysiącami wojska wyruszył do Siedmiogrodu. Dołączył do niego z kilkoma tysiącami żołnierzy podległy sułtanowi książę wołoski Konstanty Brâncoveanu, dzięki któremu udało się ominąć strzeżone przełęcz karpackie. 21 sierpnia 1690 roku wódz kuruców udowodnił swoje zdolności w bitwie pod Zernyest (obecnie Zărnești, Rumunia), gromiąc wojska cesarskie i siedmiogrodzkie. W bitwie zginął dowódca siedmiogrodzianami jego dawny przyjaciel Michał Teleki, a do niewoli dostał się zwierzchnik połączonych armii, cesarski generał Donat Heissler oraz wielu niemieckich oficerów.

Sukces sprawił, że sejm Księstwa Siedmiogrodu 15 września 1690 roku wybrał Emeryka Thökölyego na swojego władcę. Książę jednak zdawał sobie sprawę, że jego sytuacja jest bardzo trudna. Chciał przejść na stronę cesarską, ale jego warunki zostały odrzucone. Miał za małe siły, aby utrzymać Siedmiogrod i pod koniec października zmuszony został do jego opuszczenia.

A Nagy Porta 1690-es hadi tevékenységébe bekapcsolódott a szultáni kegyet visszaszerző Thököly Imre, aki 15 ezer fős hadsereggel indult Erdélybe. Csatlakozott hozzá a szultán alattvalója a havasalföldi fejedelem, Constantin Brâncoveanu, neki köszönhetően sikerült elkerülni a szigorúan őrzött kárpáti-hágókat. 1690. augusztus 21-én Zernyest melletti csatában a kurucvezér bebizonyíthatta tehetségét, szétverve a császári és erdélyi hadsereget. A csatában életét vesztette régi barátja, az erdélyi csapatok parancsnoka, Teleki Mihály, a császári ezredes, Donat Heissler mellet fogságba került sok német tiszt is.

A sikernek köszönhetően Thököly Imrét 1690. szeptember 15-én az erdélyi országgyűlés Erdély fejedelmévé választotta. Thököly viszont tudta, hogy a helyzete nagyon nehéz. Át akart pártolni a császár oldalára, de a feltételeit elvetették. Túl kevés erő állt a rendelkezésére, hogy megtartsa Erdélyt, október végén annak elhagyására kényszerült.

Latem 1691 roku, dowodzona przez wielkiego wezyra, armia Imperium Osmańskiego ruszyła w stronę ujścia Cisy, gdzie zamierzono przepłynąć się przez Dunaj. Aby nie dopuścić do przeniesienia wojny na ziemie Monarchii Habsburgów, wojska cesarskie przedostały się na południowy brzeg Dunaju i w trwającej kilka dni batalii, ostatecznie 19 sierpnia 1691 roku pod Slankamen rozgromiły armię muzułmańską.

1691 nyarán a nagyvezír által vezetett Oszmán Birodalom serege a Duna és a Tisza torkolata felé indult, a Dunán való átkelés szándékával. A császár hadserege, hogy megakadályozza, hogy a háború áterjedjen a Habsburg Monarchia területére, átkelt a Duna déli partjára és néhány napos harc után, 1691. szeptember 19-én Szalánkeménél legyőzte a muzulmán hadsereget.

Przyczyną wycofania się z Siedmiogrodu były wiadomości o zbliżających się wojskach habsburskich, które przerzucono z frontu bałkańskiego, aby nie dopuścić do przerwania szlaków zaopatrzeniowych. Emeryk Thököly zabrał z sobą najcenniejszą zdobycz, generała i oficerów cesarskich. Stali się oni kartą przetargową w negocjacjach z dworem wiedeńskim o uwolnienie żony, która przebywała w areszcie domowym. Jak się okazało, nie były one łatwe, bo do wymiany doszło dopiero na początku 1692 roku.

W tym czasie trwała wojna. Wysoka Porta zdołała zgromadzić ponad 50-tysięczną armię, której kawalerią dowodził Emeryk Thököly. Ze względu na trwające na zachodzie walki z Francją, cesarz mógł przeciwstawić wojska o niemal połowę mniejsze. Jednak ich dobre wyszkolenie i znakomite dowodzenie Ludwika Wilhelma Badeńskiego wzięło górę. 19 sierpnia 1691 roku pod Slankamen (obecnie Serbia) wojska cesarskie rozgromiły armię muzułmańską. Zginął wielki wezyr, a straty były tak wielkie, że na kilka lat powstrzymały działania zaczepne Imperium Osmańskiego.

Natomiast Monarchia Habsburgów była w ofensywie i w 1696 roku wojska cesarskie, dowodzone przez elektora saskiego Augusta II Mocnego i marszałka Donata Heisslera, obległy Temeszwär (obecnie Timișoara, Rumunia). Sułtan wysłał na pomoc armię, która 1 września 1696 roku starła się niedaleko twierdzy z siłami habsburskimi. Wprawdzie bitwa pod Ólas (obecnie Ulaș, Rumunia) była nierozstrzygnięta, ale w efekcie wojska cesarskie odstąpiły od oblężenia. Zadecydowała o tym śmiertelna rana, którą odniósł w bitwie cesarski marszałek, ale też postawa elektora saskiego. August II Mocny dowiedziawszy się o śmierci Jana III Sobieskiego zrezygnował z udziału w dalszych walkach, bo zamierzał ubiegać się o koronę Polski.

W roku następnym Imperium Osmańskie raz jeszcze zaatakowało. Tym razem sułtan Mustafa II postanowił osobiście poprowadzić ponad 60-tysięczną armię. Sytuacja Austrii była trudna nie tylko ze względu na zaangażowanie na froncie zachodnim w wojnie z Francją, ale też trudności mobilizacyjne i brak doświadczonego dowódcy. Cesarz powierzył swoje wojsko młodemu Eugeniuszowi Sabaudzkiemu, ale obawy były tak wielkie, że w Wiedniu trwały nieustanne modły przed cudowną ikoną Matki Boskiej, przywiezioną z małej miejscowości Pócs (obecnie Máriapócs) koło Debreczyna.

Apotheosis of the Virgin Mary after the Battle of Zenta.

A zentai győzelem apoteózisa.

źródło: Wikipedia / forrás: Wikipedia

Zwycięstwo pod Zentą w 1697 roku położyło kres potęgze Imperium Osmańskiego.
1697-es zentai győztes csata, mely véget vetett az Oszmán Birodalom hatalmának.

Erdélyből való visszavonulásának oka a Habsburg-hadsereg közeledésének híre volt, melyet a balkáni frontról küldtek ide a szállítási utak biztosítása végett. Thököly Imre magával vitte értékes szerzeményét, az ezredest és a császári tiszteket. A foglyok alku tárgyává váltak a bécsi udvarral való tárgyalásban a felesége szabadulásáért cserébe, aki még mindig házi őrizetben volt. E tárgyalás nem bizonyult könnyű feladatnak, mert a csere csak a következő évben, 1692-ben ment végbe.

Közben folyt a háború. A Magas Portának sikerült megszervezni egy több mint 50 ezres hadsereget, amelynek lovasságát Thököly Imre vezette. Nyugaton még zajlottak a csaták Franciaországgal, ezért a császár csak közel fele ekkora hadsereget tudott velük szemben kiállítani.

A jól képzett katonaság és Badeni Lajos Vilmos nagyszerű parancsnoksága viszont győzelemre vezetett. 1691. augusztus 19-én Szalánkemén alatt a császári csapatok szétverték a muzulmán hadsereget. A nagyvezír elesett és a veszteségek oly nagyok voltak, hogy néhány évre az Oszmán Birodalom kénytelen volt abbahagyni hadjáratait.

Habsburg Monarchia mindeközben offenzívába kezdett, 1696-ban a szász választófejedelem, II. Erős Ágost és Donat Heissler marsall által vezetett császári hadsereg megtámadta Temesvárt. A szultán segítségül küldött serege 1696. szeptember 1-jén ütközött meg a császári csapatokkal Ólas erődjénél a csata azonban nem dőlt el, mert a császáriak visszavonultak. Ennek legfőbb oka a császár marsalljának halálos sebe és a szász választófejedelem döntése volt. II. Erős Ágost ugyanis amikor megtudta, hogy meghalt III. Sobieski János, lemondta a további harcokban való részvételét, mert a lengyel koronát állt szándékában megszerezni.

A következő évben az Oszmán Birodalom még egyszer támadott. Ezúttal II. Musztafa kísérelte meg személyesen a több mint 60 ezres hadsereg vezetését. Nehéz volt Ausztria helyzete, mivel nemcsak nyugaton kellett harcolnia Franciaországgal, hanem mozgósítási gondokkal és tapasztalt parancsnokok hiányával is küzdött. A császár a hadseregét a fiatal Savoyai Jenőre bízta, de oly erős félelem uralkodott, hogy Bécsben folyamatosan imádkoztak a Máriapócsról hozott Szűzanya képe előtt.

Armia osmańska przeprowdziła się przez Dunaj i ruszyła na północ, a jej celem było zdobycie ważnej strategicznie twierdzy w Segedynie. Wojska cesarskie zaskoczyły ją 11 września 1697 roku podczas przeprawy przez Cisę nieopodal miejscowości Zenta (obecnie Senta, Serbia). Kiedy część muzułmanów była już na drugim brzegu rzeki i zajmowała się budowaniem obozu oraz przygotowaniem przejścia przez prowizoryczny most sułtanowi, zostali zaatakowani przez Eugeniusza Sabaudzkiego. Kompletnie zaskoczeni szybko ulegli, a z masakry, w której zginął wielki wezyr, trzech paszów i połowa armii muzułmańskiej, szczęśliwie uszedł sułtan Mustafa II i głównodowodzący kawalerią Emeryk Thököly.

Bitwa zakończyła ponad dziesięcioletnią wojnę, którą rozpoczęło oblężenie Wiednia. Przypieczętowała ona zwycięstwo Ligi Świętej nad Imperium Osmańskim i była początkiem wielkiej kariery Eugeniusza Sabaudzkiego – najwybitniejszego wodza swojej epoki.

Jej efektem był zawarty 26 stycznia 1699 roku w Karłowicach (obecnie Sremski Karlovci, Serbia) traktat pokojowy. Sankcjonował on utratę przez Wysoką Portę ziem na rzecz Austrii, Polski, Republiki Wenecji i Rosji. Jednym z jego postanowień była też amnestia dla walczących po stronie sułtana powstańców węgierskich. Wyjątkiem był znienawidzony przez cesarza Emeryk Thököly, którego imiennie wymieniono w traktacie jako osobę pozbawioną łaski.

Kampania z 1697 roku i bitwa pod Zentą była ostatnią dla dawnego wodza kuruców, którego zdolności dowódcze i odwagę wysoko cenił sułtan Mustafa II. Po pokoju karłowickim w 1699 roku władca Imperium Osmańskiego obdarował go licznymi włościami i pozwolił wraz z żoną osiedlić się nad Morzem Marmara w niedalekim od stolicy Izmicie (obecnie Turcja). Jednak małżonkom nie dane było cieszenie się spokojem, bo Ilona Zrinska zmarła w 1703 roku, a dwa lata później Emeryk Thököly.

Az oszmán hadsereg a Dunán átkelve észak felé vette az irányt a stratégiai fontosságú szegedi vár bevétele céljából. A császári katonák 1697. szeptember 11-én meglepték a muzulmán hadsereget a Tisza átkelése közben, Zenta város közelében. Amikor a muzulmán katonák egy része már a folyó túloldalán volt és tábornok épített, illetve a szultán átkelésére ideiglenes hidat készített, Savoyai Jenő csapatai megtámadták őket. A megrémült oszmánok könnyen megadták magukat, az öldöklésben elesett a nagyvezír, három pasa és a muzulmán hadsereg fele, de szerencsésen megmenekült II. Musztafa szultán és a lovasság főparancsnoka, Thököly Imre.

A csata lezárta azt a több mint 10 éves háborút, amely Bécs ostromával kezdődött. A Szent Liga győzelme az Oszmán Birodalom felett megpecsételődött és elindította a korszak egyik legtehetségesebb vezérének, Savoyai Jenőnek a pályafutását.

A karlócai békeszerződést 1699. január 26-án írtak alá. A szerződés megerősítette a Török Porta területeinek elvesztését Ausztria, Lengyelország, Velencei Köztársaság, és Oroszország javára. Az egyik pontja amnesztiát adott a szultán oldalán harcolók részére. Egy személy kivétellel, név szerint említve a császár által meggyűlölt Thököly Imrét, akit a szerződésben kegyvesztett személynek tituláltak.

Az 1697-es hadjárat és a zentai csata utolsó bizonyult a kurucvezér életében, akinek parancsnoki képességeit és bátorságát nagyra becsülte II. Musztafa. 1699-es karlócai békeszerződés után az Oszmán Birodalom feje jelentős földbirtokkal adományozta meg őt és engedélyezte, hogy feleségével együtt a Márvány-tenger-nél, a fővárostól nem messze lévő Izmitben telepedjen le. De a házaspárnak nem adatott meg a hosszú örömteli béke, mert Zrínyi Ilona 1703-ban meghalt, két évvel később Thököly Imre is követte.

Mauzoleum Emeryka Thökölyego w nowym kościele ewangelickim w Kieżmarku.
Thököly Imre mauzóleuma az új evangélikus templomban Késmárkon.

Emeryk Thököly zmarł 13 września 1705 roku w Izmicie, a jego ostatnim życzeniem było, aby pochowano go w rodzinnym Kieżmarku. Myślał, że wkrótce będzie to możliwe, bo wiedział o zwycięstwach kolejnego powstania antyhabsburskiego, którym od 1703 roku dowodził jego pasierb Franciszek II Rakoczy. Niestety zryw Węgrów zakończył się niepowodzeniem, a jego przywódca od 1717 roku znalazł schronienie w Imperium Osmańskim i tak jak matka i ojczym zmarł na obcej ziemi w 1735 roku.

Powstania kuruców Emeryka Thökölyego oraz Franciszka II Rakoczego były ważnymi wydarzeniami w dziejach Węgier. Po nich na ponad sto lat nastąpiła wymuszona stabilizacja stosunków z Cesarstwem Austrii, która zakończyła się kolejnym wielkim zrywem narodowym w latach 1848-1849. Po kilkunastu latach od zdławienia węgierskiej Wiosny Ludów nastąpiła refleksja dworu w Wiedniu, że w dotychczasowej formule cesarstwo nie przetrwa i w 1867 roku zawarto ugodę, tworząc dualistyczne państwo – Austro-Węgry. Jej efektem był szybki rozwój społeczny i gospodarczy Węgier.

W końcu lat 80. XIX wieku Węgrzy rozpoczęli przygotowania do, przypadających na 1896 rok, obchodów 1000-lecia państwowości. Powróciła pamięć o przywódcach powstań narodowych, a gorącym orędownikiem sprowadzenia ich prochów do ojczyzny był pisarz, historyk i polityk Koloman Thaly. W 1903 roku zainicjował obchody 200. rocznicy wybuchu powstania Franciszka II Rakoczego, które spotkały się z ogromnym odzewem społecznym. Sprawa sprowadzenia z Imperium Osmańskiego prochów księcia, jego matki Ilony Zrinskiej, ojczyma Emeryka Thökölyego oraz towarzyszących im osób została też podjęta przez Kolomana Thalyego na forum parlamentu. Do idei życzliwie odniósł się cesarz Austrii i zarazem król Węgier Franciszek Józef I, który w 1904 roku zobligował premiera do wykonania tego zadania. Po wtępnych rozmowach z władzami osmańskimi w 1906 roku nad Bosfor udała się delegacja, której zadaniem było przeprowadzenie ekshumacji i zorganizowanie transportu szczątków do ojczyzny. Jednocześnie przygotowana została specjalna ustawa kasująca akt z 1715 roku, piętnujący Franciszka II Rakoczego i pozostałe osoby jako zdrajców stanu, którą 24 października 1906 roku podpisał Franciszek Józef I.

Thököly Imre 1705. szeptember 13-án halt meg Izmitben, az utolsó kívánsága az volt, hogy a szülőföldjén, Késmárkon temessék el. Remélte, hogy ez hamarosan lehetségessé válik, mert hallott az újabb Habsburg-ellenes felkelés sikereiről, amelyet mostohafia, II. Rákóczi Ferenc vezetett. Sajnos a magyar felkelés ismét kudarccal végződött, a vezetője, úgy mint anyja és mostohaapja, az Oszmán Birodalomban talált menedéket, és ugyanúgy ott, idegen földön halt meg 1735-ben.

Thököly Imre és Rákóczi Ferenc kuruc felkeléseinek fontos szerepe volt Magyarország történetében. A következő másfél évszázadra Magyarország alárendelt viszonyba került Ausztriával, s ez a helyzet a következő nemzeti felkelést eredményezte 1848-1849-ben. Közel húsz évvel később az elfojtott magyar nemzeti szabadságharc után a bécsi Udvarban megszületett a gondolat, hogy eddigi formájában nincs jövője a monarchiának. 1867-ben létrejött a kiegyezés, megalakult az Osztrák-Magyar Monarchia. A dualista állam létrejötté Magyarország gyors társadalmi és gazdasági fejlődését eredményezte.

Az 1880-as évek végén a magyarok készülni kezdtek a Millenium megünneplésére 1896-ban. Megelevenedett a nemzeti felkelések vezéreinek az emlékezete, hamvaik hazaszállításának lelkes pártfogója, Thaly Kálmán író, történész és politikus lett. Thaly 1903-ban kezdeményezője volt Rákóczi Ferenc felkelésének 200. évfordulója alkalmából egy jubileumi ünneppsorozatnak, amely nagy társadalmi visszhanggal találkozott. A fejedelem és anyja, illetve a mostohaapa Thököly Imre és társai hamvainak az Oszmán Birodalomból való hazaszállításának témáját Thaly Kálmán vetette fel a parlament előtt. Az ötlet I. Ferenc József császár és magyar király támogatását is élvezte, aki megbízta a magyar kormányfőt, hogy a feladatot teljesítse. Az oszmán hatósággal folytatott tárgyalások után, 1906-ban indult Boszporuszba a delegáció az exhumálás véghezvitelének és a hamvak hazaszállításának feladatával. Ugyenekkor született meg az a különleges rendelet, amely eltörölte az 1715. évi törvényt, amely II. Rákóczi Ferencet és a hozzá kötődő személyeket árulónak (felségsértőnek) bélyegezte. A rendeletet I. Ferenc József 1906. október 24-én írta alá.

W tym czasie ekshumowane prochy węgierskich bohaterów zostały statkiem przetransportowane do portu w Konstancy (obecnie Constanța, Rumunia), a następnie pociągiem do Budapesztu. Dotarły tam rano 28 października 1906 roku. Uroczyste msze żałobne odprawione zostały w rzymskokatolickiej katedrze pw. św. Stefana za dusze Franciszka II Rakoczego i jego towarzyszy oraz w kościele ewangelickim, bo Emeryk Thököly był gorliwym luteraninem. Wieczorem trumny ze szczątkami przeniesiono do pociągu, który udał się do Koszyc, gdzie zaplanowano główne uroczystości pogrzebowe. Rozpoczęły się one dnia następnego od mszy polowej przy dworcu kolejowym i mowy przypominającej życie i dokonania bohaterów, którą wygłosił Kálmán Thaly. Następnie po uroczystym salucie armatnim, przy biciu dzwonów we wszystkich świątyniach w mieście, kilkudziesięciotysięczny kondukt ruszył w stronę katedry pw. św. Elżbiety, gdzie po uroczystej mszy złożono w krypcie prochy Franciszka II Rakoczego, jego syna Józefa i matki Ilony Zrinskiej oraz towarzyszących mu do końca przyjaciół.

Trumna ze szczątkami Emeryka Thökölyego pozostawała w pociągu, który nocą wyruszył do Kieżmarku. Wzdłuż trasy jego przejazdu ludność paliła ogniska, manifestując radość z powrotu księcia. Kiedy rano 30 października 1906 roku dotarł na stację kolejową, trumnę ustawiono w specjalnie zbudowanym namiocie. Po liturgii nastąpiły uroczyste przemówienia przedstawicieli władz i duchowieństwa oraz Koloman Thalyego, który swoje wystąpienie zakończył słowami: *W imieniu narodu węgierskiego przywiozłem do domu szczątki bohaterów. Przekazując miastu Kieżmark prochy Emeryka Thökölyego spełniłem również jego ostatnią wolę*. Następnie przy śpiewie pieśni kuruckich kondukt ruszył w stronę Nowego Kościoła Ewangelickiego. Po drodze zatrzymał się na dziedzińcu zamku, w którym w 1657 roku książę przyszedł na świat. W bogato zdobionym namiocie ponownie modlono się i pobłogosławiono prochy bohatera, a następnie przeniesiono je do kościoła.

W latach 1907-1909 dobudowano do świątyni mauzoleum, w którym umieszczono sarkofag Emeryka Thökölyego, a w ściany wmurowano epitafium wykonane przez Barnabę Holló oraz płytę nagrobną przywiezioną z Izmitu.

A magyar hősök hamvait hajóval szállították Konstancába és onnan vonattal Budapestre, ahova 1906. október 28-án reggel érkeztek meg. Az ünnepi gyászmisét II. Rákóczi Ferenc és társai lelki üdvéért a római katolikus Szent István bazilikában tartották, illetve Thökölyét a Deák téri evangélikus templomban, mert a fejedelem a lutheri tanok buzgó híve volt. Este a koporsókat a hamvakkal a Kassára induló vonathoz szállították. A fő temetési szertartást Kassára tervezték. A következő napon a pályaudvarnál megtartott szabadtéri misével és Thaly Kálmánnak a hősök életét méltató beszédével kezdődött meg az ünnepség. Ágyú sortűzzel és a templomi harangok zúgásának kíséretében a néhány tízezres temetési menet elindult a Szent Erzsébet székesegyház felé, ahol az ünnepi mise után kriptában helyezték el II. Rákóczi Ferenc, fiának, Rákóczi Józsefnek, anyjának, Zrínyi Ilonának és a fejedelemet végsőkéig kísérő barátainak maradványait.

A koporsó Thököly Imre hamvaival a vonaton maradt, majd éjszaka indult Késmárkra. A szerelvény útvonala mentén a lakosság tüzet gyújtott, kifejezve örömét a fejedelem hazatérésében. Amikor 1906. október 30-án a pályaudvarra megérkezett a vonat, a koporsót külön e célra felállított sátorba helyezték el. Az egyházi szertartás után az előljárók és a papság ünnepi beszédei következtek, Thaly Kálmán is felszólalt, aki a beszédét a következő szavakkal zárta: *A magyar nemzet nevében hazahoztam a hősök hamvait. Késmárk városnak átadva Thököly Imre hamvait teljesítettem az utolsó kívánságát is*. Ezután a temetési menet, kuruc dalok kíséretében, elindult az Új Evangélikus Templom felé, útközben a vár udvarán állt meg, ahol a fejedelem a világra jött. A gazdagon díszített sátorban újra imádkoztak, a hős hamvait megáldották, később az altemplomba helyezték.

1907-1909 között a szentélyhez mauzóleumot építettek, ahol elhelyezték Thököly Imre szarkofágját, és beépítették a falba a Holló Barnabás által készített epitáfiumot és az Izmitből hozott sírkövet is.

fot. Vladimír Julián Ševe

Késmárki Thököly Imre Felső-Magyarország és Erdély fejedelme
 sz. 1657. szept. 25. ✠ 1705. szept. 13. Izmidben, Kis-Ázsiában

Emeryk Thököly z Kieżmarku książę Górnych Węgier i Siedmiogrodu
 ur. 25 wrz. 1657 r. ✠ zm. 13 wrz. 1705 r w Izmicie w Azji Mniejszej

fot. Vladimír Julián Ševe

A magyar szabadság számkivetett hősenek hamvait hálás nemzete I. Ferencz Jó-
 zsef ap. király elhatározásából itt szülőföldjén helyeztetette örök nyugalomra
 1906. október 30-án.

W dniu 30 października 1906 z decyzji króla Franciszka Józefa I wdzięczny naród
 pochował prochy wygnanego bohatera wolności węgierskiej w wiecznym spokoju
 tu w miejscu jego urodzin

(Tłum. Keresztes Gáspár)

Epitaphium Celsissimi Principis Emerici Tökölyi de Kesmarck Hic requiescit ab heroicis laboribus D.[ominus] Emericus Tököly Hungariae et Transylvaniae Princeps Vita, Rebus, Pro asserenda Patriae Libertate, Fortiter gestis, Post varios Fortunae casus tandem Extorris Inter ipsum renascentis Hungariae libertatis spem, Exilii Simul et vitae finem fecit in Asia. Ad Nicomediensem Bythiniae sinum. in suo florum campo Anno Salutis 1705 Aetatis 47. annorum d[ie] 13 Septembris

Epitafium jegomości księcia hrabiego Emeryka Thökölyego. Tu spoczywa po bohaterskich czynach, których za życia i w swoich sprawach dzielnie dokonał dla zachowania wolności ojczyzny, Pan Emeryk Thököly, książę Węgier i Siedmiogrodu, który po różnych klęskach losu w końcu zmarł na wygnaniu w ciągłej nadziei odzyskania wolności Węgier, ukończywszy zarówno życie na wygnaniu w Azji w Bitynii, przy Zatoce Nikomedyjskiej, w kwiecie życia w Roku Pańskim 1705 w wieku 47 lat w dniu 13 września.

A főméltóságú Késmárki gróf Thököly Imre fejedelem sírfelirata. Itt nyugszik hősi munkái után, melyeket életében és ügyeiben a haza szabadságának megőrzéséért bátran viselt Tököly Imre úr, Magyarország és Erdély fejedelme, a sors változatos csapásai után végül száműzve Magyarország megújuló szabadságának a reménye közepette, a száműzetésnek és életének egyszersmind véget vetett Ázsiában, Bitüniában, a Nikomédiai-öbölnél, élete virágjában, az üdvösség 1705. évében, 47 éves korában, szeptember 13. napján

(Tłum. Keresztes Gáspár)

Itt nyugszik a halhatatlan szabadsághős * Késmárki gróf Thököly Imre * felső Magyarország és Erdély fejedelme * született 1657 sept. 25én Késmárki családi várában * meghalt 1705 sept. 13án számkivetésben * Kis Ázsia Izmid Nicomedia városában * drága hamvait hogy a haza földjében nyugodjanak. * a nemzeti hála visszahozatván országos ünnepélylyel 1906 oct. 30án * születése helyén itt e szentegyházban temettette el.

Áldás porain! Dicsőség emlékezetén!

Tu spoczywa nieśmiertelny bohater wolności * Emeryk Thököly hrabia Kieżmarku * książę Górnych Węgier i Siedmiogrodu * urodzony 25 września 1657 r. w rodzinnym zamku w Kieżmarku * zmarły 13 września w 1705 r. na wygnaniu * w mieście Izmid w Nikomedii w Mniejszej Azji * By cenne jego prochy spoczęły w ziemi ojczystej * wdzięczność narodu przywróciła i pochowała 30 października 1906 r. uroczystie * w miejscu urodzin i w tej katedrze.

Błogosławieństwo jego prochom! Chwała jego pamięci!

(Tłum. Keresztes Gáspár)

fol. Piotr Drożdżik

Maria Marcinowska

Powstanie kuruców Emeryka Thökölyego było ważnym wydarzeniem w dziejach Węgier. Jego ślady można także odnaleźć na ziemiach południowej Polski. Przykładem są między innymi znajdujące się w zbiorach Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu fragmenty kołtryn – papierowych tapet ściennych. Bogato zdobione pasy tapety o około 100 cm długości i 31 cm szerokości zostały wydrukowane w technice drzeworytniczej i dodatkowo podmalowane. Prezentują one pasmowo układające się sceny figuralne: grających zwierząt, tańczących par, dwóch uzbrojonych postaci kuruców (podpisanych jako warta (...) Tekieliego) oraz na dole bogaty motyw roślinny. Wszystko wskazuje, że tapety zostały wykonane w XVII wieku na zamówienie rodziny Thököly, będącej wówczas właścicielem graniczącej z Polską Orawy.

Thököly Imre kurucainak felkelése fontos esemény volt Magyarország történetében. Nyomai Lengyelország déli részén is megtalálhatók. Példa erre többek között a Nowy Sącz Területi Múzeum gyűjteményében őrzött papír fal-tapéták 100 cm hosszú és 31 cm széles töredékei. A gazdagon díszített tapéta csíkjai fametszési technika alkalmazásával lettek kinyomtatva és utólag festve. Szakaszokban figurális jeleneteket ábrázolnak: játszó állatokat, táncoló párokat, két felfegyverzett kurucot („Tekeli őrség” aláírással), illetve lent gazdag növényi motívumokat. Minden jel arra mutat, hogy a tapétákat XVII. században készítették a Thököly-család megrendelésére, akik a Lengyelországgal határos Árva urai voltak.

Szkic projektowanego do Kieżmarku pomnika Emeryka Thökölyego. Rys. Lajos Gyórfi.
Gyórfi Lajos vázlatrajza a Késmárki Thököly Imre lovasszobor projektjéhez.

Pomysł wystawy i publikacji, poświęconych Emerykowi Thökölyemu zrodził się, kiedy Maria Dudzińska-Gyórfi powiedziała mi, że Lajos (jej mąż) ma wykonać pomnik konny księcia, który stanie w Kieżmarku. Ideą wystawy „zaraziłem” ich syna Lajosa, kierującego muzeum w rodzinnym mieście Püspökladány, Roberta Ślusarka, dyrektora Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu oraz nieznanego mi wcześniej, ale jak się okazało, otwartego na współpracę Bolesława Barę, dyrektora Miejskiego Ośrodka Kultury w Nowym Targu.

Dziękuję im wszystkim, ale szczególne słowa podziękowania kieruję do Marii Marcinowskiej, koleżanki z muzeum nowosądeckiego i zarazem członka zarządu Stowarzyszenia „Amici Hungariae” ze Starego Sącza, która prowadziła projekt ze strony Stowarzyszenia, a jako członek muzealnego kolegium redakcyjnego zajęła się redakcją i korektą tekstów.

Dziękuję również moim kolegom węgierskim: Gáborowi Lagziem, Gáspárowi Keresztesowi i Péterowi Kertészowi, za konsultacje i tłumaczenia oraz słowackim: Erice Cintulovej i Vladimírowi Juliánowi Ševcowi za udostępnienie fotografii.

A Thököly Imréről szóló kiállítás és kiadvány ötlete akkor született meg, amikor megtudtam, hogy Gyórfi Lajos megbízást kapott egy újabb lovasszoborra. Meg kell alkotnia a fejedelem Késmárkra felállítandó emlékművét. A gondolattal „megfertőztem” a szobrász fiát, Lajost, aki szülővárosában, Püspökladányban vezeti a múzeumot és Robert Ślusareket a Nowy Sącz Területi Múzeum igazgatóját, a korábban általam nem ismert, de az együttműködésre nyitott Bolesław Barát, a Nowy Targi Városi Kulturális Központ igazgatóját.

Köszönöm mindnyájunknak, de külön hálával tartozom Maria Marcinowskának, a Nowy Sącz múzeum munkatársának, aki az „Amici Hungariae” Stary Sącz Egyesület vezetőségének tagja és elvállalta a projekt vezetését, illetve mint a múzeumi szerkesztőbizottsági tag a szövegszerkesztéssel és korrektúrával foglalkozott.

Ezúton köszönöm a magyar kollégáknak: Lagzi Gábornak, Keresztes Gáspárnak, Kertész Péternek a konzultációt és a fordítást, illetve a szlovák munkatársaknak: Erika Cintulovának és Vladimír Julián Ševcnak, hogy elkészítették a fényképeket.

Projekt zrealizowany w ramach / A projekt megvalósulását támogatta

Węgiersko-Polskiego Programu Współpracy Pozarządowej /
Magyar-lengyel Nem-Kormányzati Együttműködési Program

MAGYARORSZÁG
NAGYKÖVETSÉGE
VARSÓ

przez / által

Stowarzyszenie „Amici Hungariae” w Starym Sączu /
„Amici Hungariae” Egyesület, Stary Sącz

Centrum Informacji i Kultury w Püspökladány /
Püspökladányi Tájékoztató Központ, Könyvtár, Múzeum

oraz / és

Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu / Kerületi Múzeum, Nowy Sącz
Miejski Ośrodek Kultury w Nowym Targu / Önkormányzati Kulturális Központ, Nowy Targ

współpraca / együttműködés

Węgierski Instytut Kultury w Warszawie / Magyar Kulturális Intézet, Varsó
Muzeum w Kieżmarku / Késmárki Múzeum

projekt edytorski i graficzny / szerkesztés és grafika

Marek Zalewski

redakcja i korekta / szerkesztés és korrektúra

Maria Marcinowska, Lagzi Gábor

tlumaczenie / fordítás

Maria Gyórfi

zdjęcia / fotó

Vladimír Julián Ševc, Piotr Drożdżik, archiwum Muzeum w Kieżmarku / A Késmárki Múzeum archívuma

przygotowanie zdjęć i skład komputerowy / képek előkészítése és számítógépes tördelés

Norbert Dudek

druk i oprawa / nyomda és kötészet

Drukarnia JJ Maciejewscy, Przasnysz

Copyright by

Marek Zalewski & Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu / Kerületi Múzeum, Nowy Sącz

ISBN 978-83-89989-97-0